

Oikeusministeriö Oikeushallinto-osasto

Lausunto valtion oikeusaputoimistojen rakenneuudistusta koskevasta työryhmän mietinnöstä 25/2014

Pohjois-Karjalan kärjäoikeus esittää kunnioittavasti lausuntonaan seuraavaa:

1. Julkisen oikeusavun ja yleisen edunvalvonnan eriyttäminen

Kärjäoikeus kannattaa julkisten oikeusapupalvelujen ja yleisen edunvalvonnan järjestämisen eriyttämistä omiksi toimistoikseen.

Kahden erillisen alan yhdistäminen ei ole tuonut käytännön tuomioistuintoimintaan mitään lisäarvoa. Sen sijaan yhdistämisestä aiheutuneet haitat ovat ilmenneet erityisesti lisääntyneinä esteellisyystilanteina. Työryhmän mietinnössä (s. 24) on todettu, että edunvalvontapalveluiden siirtäminen oikeusaputoimistojen alaisuuteen ei ole ilmeisesti lisännyt esteellisyyksiä niin paljon kuin aluksi uskottiin. Tämä johtopäätös perustuu kuitenkin kokonaistilanteen puutteelliseen tarkasteluun, sillä tähän johtopäätökseen on päädytty ilmeisesti yksinomaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistojen itsensä tekemien esteellisyysohjausten lukumäärän perusteella.

Tosiasiallisesti esteellisyystilanteet ovat huomattavasti yleisempiä, sillä mainituissa tilastoissa eivät näy lainkaan esimerkiksi tapaukset, joissa tuomioistuimet ohjaavat muun muassa edunvalvonta- tai rikosasioissa prosessiedunvalvojan määräykset suoraan yksityisille avustajille sen vuoksi, koska oikeusaputoimistot tiedetään asiassa esteellisiksi.

Tuomioistuimen määräämänä prosessiedunvalvojana toimiminen esimerkiksi edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa on laadultaan sen kaltainen asia, joka soveltuisi erityisen hyvin julkisen oikeusavun piiriin. Yksityisen avustajan käyttämistä näissä tilanteissa yksinomaan organisaatorakenteesta johtuvan esteellisyyden vuoksi ei voida pitää järkevänä.

2. Kahdeksan oikeusapupiirin muodostaminen

3. Kuuden oikeusapupiirin muodostaminen

Työryhmän mietinnössä esitettyjen kahdeksan tai kuuden oikeusapupiirin muodostamisessa ei ole Pohjois-Karjalan kärjäoikeuden toiminnan kannalta oleellista eroa, sillä Itä-Suomen oikeusapupiiri käsittäisi samat oikeusaputoimistot molemmissa malleissa.

Tämän vuoksi kärjäoikeus kiinnittää tässä yhteydessä huomiota vain siihen yleiseen lähtökohtaan, että organisaatiomuutoksilla saavutettavien etujen tulisi olla selvästi merkittävämät kuin muutoksista aiheutuvat haitat. Oikeusapupiirien suuri koko ja pitkät keskinäiset välimatkat sekä henkilöstön ja toimipaikkojen suuri lukumäärä johtavat siihen riskiin, että uudistuksella tavoiteltu hallinnon tehostaminen jää tosiasiallisesti saavuttamatta, koska osa hallintotehtävistä jää kuitenkin käytännössä yksittäisten toimistojen vastuulle.

Sekä syyttäjänvirastojen että poliisilaitosten rakenneuudistusten yhteydessä organisaatiomuutokset ovat vaikeuttaneet yhteistoimintaa tuomioistuinlaitoksen kanssa useissa merkittävässä käytännön asioissa vastuuhenkilöiden vaihtumisen tai suoranaisen puuttumisen vuoksi. Muutosten vaikutus heijastuu siten huomattavasti laajemmalle kuin kysymyksessä olevan viraston omaan toimintaan.

4. Tehtäväkuvat

Käräjäoikeudella ei ole lausuttavaa oikeusapu- ja edunvalvontapiiriin johtajien tehtäväkuvasta.

5. Yhdentoista oikeusaputoimiston muodostaminen

Käräjäoikeus ei kannata työryhmän ehdotusta yhdentoista oikeusaputoimiston muodostamisesta nykyisten 29 toimiston sijaan.

On kiistatonta, että toimistojen koon kasvattamisella voidaan lisätä mahdollisuuksia esimerkiksi uusien työtapojen kehittämiseen tai avustajien erikoistumiseen, kuten työryhmän mietinnössä on todettu. Toimistojen koon kasvattamisesta aiheutuvat ongelmat käytännön toiminnalle, erityisesti esteellisyysongelmat, ovat kuitenkin merkittävämmät kuin muutoksella saavutettavat hyödyt.

Saman oikeusaputoimiston oikeusavustajat ovat esteellisiä toimimaan samassa toimeksiantossa eri vastapuolten avustajina. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan käräjäoikeuden päätoimipisteen eli Joensuun kannalta ehdotettu muutos merkitsisi sitä, että Joensuussa toimivan oikeusavustajan ollessa esteellinen, lähin esteetön oikeusavustaja löytyisi yli 200 kilometrin päästä Imatralta tai Jyväskylästä. On täysin selvää, että näin pitkä välimatka avustajan ja päämiehen välillä vaikeuttaa merkittävästi asian hoitamista. Etäpalvelujen käytöllä ei pystytä korvaamaan henkilökohtaista kontaktia erityisen suurta luottamusta edellyttävien asioiden hoitamisessa.

Oikeusapuun oikeutetut henkilöt voivat siten joutua keskenään eriarvoiseen asemaan sen sattumanvaraisen seikan perusteella kumpi heistä ehtii ensin kääntyä lähimmän oikeusaputoimiston puoleen. Erityisen suuri merkitys tällä on ns. ulkoprosessuaalisissa asioissa, joissa yksityiset avustajat eivät voi pääsääntöisesti antaa oikeusapua.

6. Keskusviraston perustaminen

7. Oikeusapuviraston perustaminen

Käräjäoikeus ei pidä tässä vaiheessa perusteltuna erillisen keskusviraston tai oikeusapuviraston perustamista.

Tällä hetkellä on ensiarvoisen tärkeää saada käynnistettyä toimenpiteet erillisen tuomioistuinviraston perustamiseksi tuomioistuinten riippumattomuuden vahvistamiseksi ja tuomioistuinhallinnon toimivuuden lisäämiseksi. Oikeusaputoimen mahdollista organisaatiomuutosta on tältä osin tarkoituksenmukaista arvioida vasta tuomioistuinvirastosta tehtyjen selvitysten ja mahdollisesti saatavien kokemusten perusteella.

Yhden, koko maan kattavan oikeusapuviraston perustaminen heikentäisi väistämättä luottamusta yksittäisen toimipaikan ja oikeusavustajan riippumattomuuteen ja johtaisi todennäköisesti merkittäviin esteellisyysongelmiin.

8. Paras malli valtion oikeusaputoimistojen organisaatioksi

Edellä esille tulleiden seikkojen perusteella käräjäoikeus pitää parhaimpana organisaatiomallia, jossa oikeusaputoiminta ja edunvalvontapalvelut on eriytetty omiksi toimistoikseen.

Ottamatta tarkemmin kantaa oikeusapupiirien tai oikeusaputoimistojen lukumäärään käräjä-oikeus pitää perusteltuna hallinnon säilyttämistä ja keskittämistä oikeusapupiireihin, joiden alaisuudessa toimivien erillisten oikeusaputoimistojen lukumäärän ja toimipisteiden tulee olla riittävän suuri oikeusavun asiakkaiden käytännön tarpeiden ja oikeusturvan varmistamiseksi.

Lausunnon valmistelusta on vastannut käräjätuomari Tuija Turpeinen.

Joensuussa elokuun 29. päivänä 2014

Laamanni

Juhani Mähönen